

Miten maantieteessä vastataan opiskelijavalinnan muutospainisiin?

Maantieteen koulutusohjelma on säilynyt haluttuna opiskelupaikkana vuosikymmenten ajan. Se, millä perusteilla opiskelijat ohjelmaan valitaan, ei ole yhdentekevää. Tarkoituksena on löytää hakijoiden joukosta tieteenalan kannalta paras mahdollinen opiskelija-aines ja siksi valintamenettely on merkittävä, ei vain monen nuoren vaan myös maantieteen tulevaisuuden kannalta. Ainakin jokainen valintaprosessissa mukana oleva joutuu miettimään, millaisia tietoja ja taitoja tulevalta maantieteilijältä vaaditaan.

Viimeisen viiden vuoden aikana maantieteen valintakokeeseen on Oulun yliopistossa osallistunut 220–270 hakijaa. Tästä joukosta harvempi kuin joka viides, noin 18 prosenttia, hyväksytään koulutusohjelmaan. Seula on luonnontieteellisen tiedekunnan oppiaineista tiukin.

Osallistuimme keväällä 2003 ensimmäistä kertaa Oulun yliopiston maantieteen laitoksen valintakokeen laatimiseen ja tarkastamiseen. Tulosten valmistuttua jäimme miettimään: ”Keitä lopulta tulimmekaan valinneeksi?” Kiinnostuimme hakijoiden valintakoemenestyksestä ja taustatiedoista ja päätimme tarkastella niitä tilastollisesti. Samalla halusimme selvittää, kohtelee nykyinen valintamenettely hakijoita tasapuolisesti. Esittelemme tässä kirjoituksessa analyysimme tulokset, joihin perustamme oman näkemyksemme valintakokeen asemasta opiskelijavalinnassa. Samalla avautuu kiinnostavia näkökohtia käynnissä olevaan keskusteluun yliopistojen opiskelijavalinnan uudistamisesta.

Ketkä menestyvät valintakokeessa?

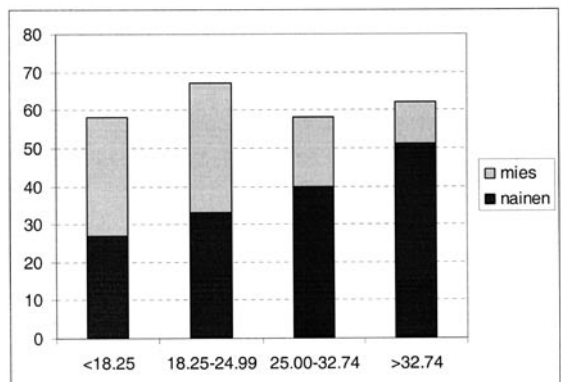
Oulun yliopistossa maantieteen opiskelija voi suuntautua joko luonnon-, kulttuuri- tai suunnittelu- maantieteeseen. Tämän vuoksi valintakoe koostuu kolmesta eri osiosta, joissa kysytään näihin aloihin liittyviä kysymyksiä lukion oppimäärän puitteissa. Erillisiä valintakoe kirjoja ei käytetä. Vakiintuneen käytännön mukaisesti suoraan valintakokeen perusteella valitaan 15 opiskelijaa, loput 35 opiskelijan vuotuisesta kiintiöstä valitaan ylioppilastutkintotodistuksen perusteella laskettujen pisteiden ja valintakoemenestyksen nojalla. Todistuksen perusteella voi saada enintään 45 pistettä ja valintakokeesta 60 pistettä eli 20 pistettä kustakin kolmesta osiosta.

Vuonna 2003 valintakokeeseen osallistui 247 hakijaa, joista hyväksyttiin 44. Näistä peräti 40 oli naisia, mikä ei sinänsä yllättänyt, sillä viimeisen kymmenen vuoden aikana Oulussa maantie-

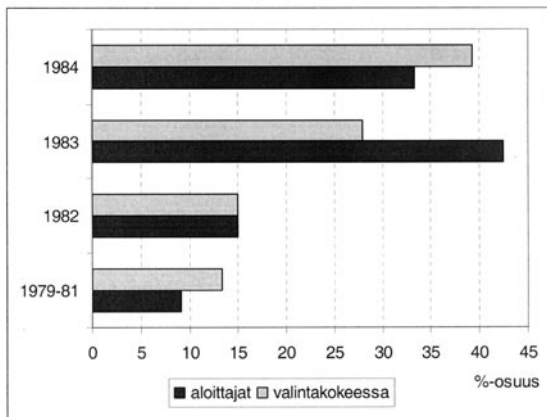
teen opinnot aloittaneiden selkeä enemmistö on ollut naisia. Hyväksytyt yhteispistemäärä vaihteli 69,75 pisteestä 90,5 pisteeseen. Pelkästään valintakokeen perusteella valittujen 15 parhaan koepisteet vaihtelivat 41 pisteestä 50,5 pisteeseen. He kaikki olivat naisia, parhaiten valintakokeessa menestynyt mies löytyi sijalta 22 (kuva 1).

Ensisijaisesti koulutusohjelmaan hakeneista kaksi kolmasosaa oli naisia, mikä vastaa melko hyvin nykyistä sukupuolijakaamaa lukioissa. Valintakokeeseen osallistuneista naisten osuus oli 61 prosenttia, mutta hyväksytyistä 89 prosenttia. Syyksi naisten enemmyyteen on arvailtu muun muassa teknillisen tiedekunnan vetovoimaa miesten keskuudessa, mutta tämä tuskin yksin selittää naisten erinomaista menestystä opiskelijavalinnassa. Naisten todistuspisteet olivat paremmat kuin miehillä, joten he olivat lähtökohtaisesti paremmassa asemassa. Silti useimmat naiset olivat valmistautuneet hyvin valintakokeeseen ja syystäkin, sillä kovin kilpailu opiskelupaikoista käydään motivoituneiden ja lahjakkaiden nuorten naisten kesken.

Valintakokeessa menestyneitä luonnehti myös nuoruus. Suurin osa hyväksytyistä (77 %) oli vuonna 1984 tai 1983 syntyneitä eli saman tai edellisen vuoden ylioppilaita. Etenkin vuoden 1983 ikäluokka menestyi valinnassa erinomaisesti suhteessa muihin ikäluokkiin (kuva 2). Nähtävästi yksi lisävuosi ylioppilaskirjoitusten jälkeen toi heille etua saman vuoden ylioppilaisiin verrattuna. Tässä kohden heräsikin kysymys, onko valit-

Kuva 1. Miesten ja naisten valintakoepisteet kvarttiileittain Oulun yliopiston maantieteen laitoksen valintakokeessa vuonna 2003. Kokeeseen osallistui 247 hakijaa.

Kuva 2. Maantieteen valintakokeeseen Oulun yliopistossa vuonna 2003 osallistuneiden ja koulutusohjelmassa opintonsa aloittaneiden syntymävuodet. Vuonna 1981 tai ennen vuotta 1979 syntyneitä ei ollut aloittajien joukossa.

tujen joukossa maantiedettä jo avoimessa yliopistossa opiskelleita ja miten nämä opinnot vaikuttavat valintakoemenestykseen. Mielestämme hieman yllättäen tulos oli se, että avoimen yliopiston opinnot eivät lisänneet lainkaan todennäköisyyttä päästä opiskelemaan maantiedettä – tosin valintakokeeseen osallistuneiden joukossa oli vain 14 näitä opintoja suorittanutta. Tämän ryhmän valintakoepisteiden keskiarvo ei juurikaan ylittänyt koko hakijajoukon keskiarvoa ja jäi selvästi opiskelemaan hyväksytyjen keskimääräisistä pisteistä (kuva 3).

Todistuspiteet sen sijaan ennustivat valintakokeessa menestymistä, sillä valintakokeeseen osallistuneiden lähtö- ja koepisteet korreloivat keskenään tilastollisesti erittäin merkittävästi lyhyttä matematiikkaa lukuun ottamatta. Etenkin ylioppilaskokeen reaalissa ja äidinkielessä menestyminen korreloi voimakkaasti valintakoepisteiden kanssa (kuva 4). Pitkän matematiikan arvosana korreloi valintakoemenestyksen kanssa erityisesti luonnonmaantieteen osiossa.

Oulun yliopiston vaikutusalue kattaa lähes puoli valtakuntaa ja siten opiskelijoita saapuu hyvin laajalta alueelta, pääosin Pohjois-Pohjanmaalta, Kainuusta ja Lapista (Kiviharju 2002: 19, Yliopistot rekrytoivat... 2002). Maantieteen valintakokeeseen osallistuneista 70 prosenttia oli kotoisin näistä maakunnista ja 35 prosenttia ilmoitti kotipaikakseen Oulun. Valintakokeeseen osallistuneita oli silti joka puolelta Suomea kolmea eteläistä maakuntaa (Itä-Uusimaa, Päijät-Häme ja Ahvenanmaa) lukuun ottamatta. Kaikki hyväksytyt ei-

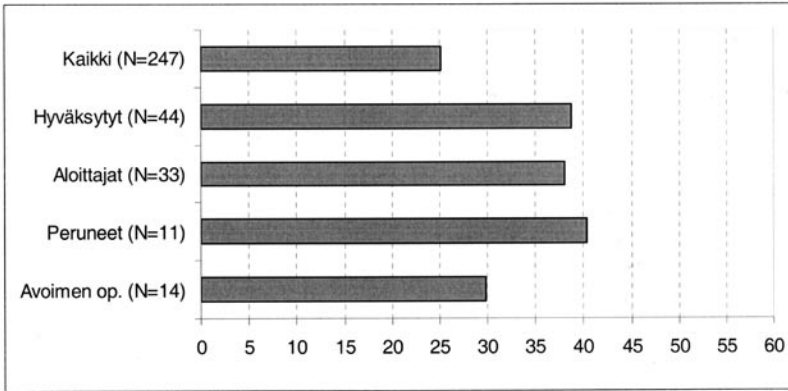
vät aloittaneet opiskelua Oulussa vaan neljäsosa heistä perui saamansa paikan. Näistä lähes kaikki olivat kotoisin Etelä-Suomesta. Ovatkohan he nyt opiskelemissa maantiedettä Helsingin tai Turun yliopistossa? Toivotaan näin, sillä peruneet 11 naista saivat valintakokeessa erinomaisia pistemääriä (kuva 3).

Suuntautumisvaihtoehtojen asema valinnassa

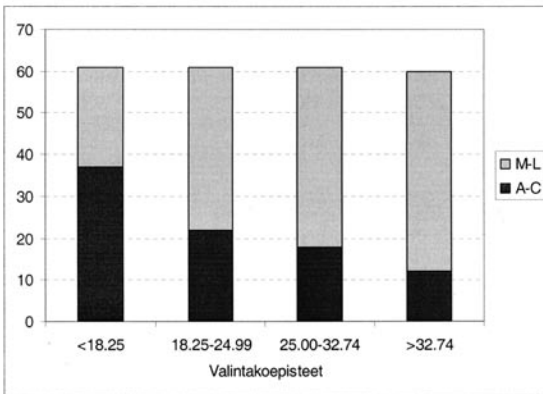
Maantiede tieteenalana on erittäin monipuolinen ja kattaa monenlaisia kysymyksenasetteluja. Niinpä maantiedettä opiskelemaan haluavilla voi olla hyvinkin erilaisia kiinnostuksen kohteita. Miten tasa-arvo tässä suhteessa taataan? Oulussa ongelma on ratkaistu jakamalla valintakokeen kysymykset kolmeen osioon. Koe alkaa luonnonmaantieteen kysymyksillä ja päättyy kulttuurimaantieteen kautta suunnittelumaantieteeseen. Kokemus on osoittanut, että pistemäärät laskevat samassa järjestyksessä niin, että eniten pisteitä saadaan luonnonmaantieteen osiosta. Näin oli myös vuonna 2003.

Säännönmukaisuutta on myös siinä, että kaikissa osioissa miesten suhteellinen osuus kasvoi pistemäärän laskiessa (kuva 1). Sukupuoli ei kuitenkaan selittänyt tilastollisesti merkittävästi luonnonmaantieteen osion pistemäärää. Miehet menestyivätkin parhaiten juuri tässä osiossa (11 miestä oli 44 korkeimpia pisteitä saaneen joukossa), huonoiten taas kulttuurimaantieteen osiossa (vain 4 miestä 44 parhaan joukossa; suunnittelumaantieteen osiossa heitä oli 8). Luonnonmaantieteessä hyvin menestyneistä miehistä sai opiskelupaikan vuonna 2003 vain yksi mainitusta yhdestätoista (9 %), kun kulttuurimaantieteen kohdalla valituksi tuli kaksi (50 %) ja suunnittelumaantieteen kohdalla kolme (38 %). Nämä tiedot vahvistivat ennakkokäsitystämme siitä, että nykyinen valintamenettely ei suosi luonnonmaantieteestä kiinnostuneita, ehkä luonnontieteellisesti lahjakkaampia miehiä – tai naisia.

Seuraavaksi kiinnitimme huomiota todistuspiteiden laskemisen tapaan. Vuonna 2003 ylioppilastodistuksesta otettiin huomioon äidinkielen, vieraan kielen ja *joko* reaalien tai matematiikan arvosana. Ehdotimme, että kielipainotteisen laskutavan rinnalle otettaisiin tapa, joka parantaisi matemaattisesti lahjakkaiden mahdollisuuksia opiskelijavalinnassa. Näin valintamenettelystä saataisiin tasapuolisempi eri suuntautumisvaihtoehtoja ajatellen. Lisäksi olisi loogista, että reaaliainetta lukemaan hakevilta katsottaisiin aina reaalien arvosana. Ehdotuksemme mukaisesti vuodesta 2004 lähtien todistuspiteet Oulussa lasketaan ottamalla huomioon äidinkielen, reaalien ja *joko* vieraan kielen tai matematiikan arvosana. Muutos ei

Kuva 3. Valintakoepisteiden keskiarvoja Oulun yliopiston maantieteen laitoksen valintakokeessa vuonna 2003 (maksimipistemäärä 60).

Kuva 4. Realin arvosana ylioppilastutkinnoissa ja valintakoepisteet kvartiileittain Oulun yliopiston maantieteen laitoksen valintakokeessa vuonna 2003 (N = 247).

ole kovin suuri, sillä suurimmalle osalle hakijoista pisteet lasketaan kuten ennenkin.

Soveltavat tehtävät erottelevat hakijoita

Oulussa valintakoetta laadittaessa on pidetty erityisen tärkeänä mitata hakijan kykyä soveltaa maantieteellistä tietoa ja tehdä itsenäisiä johtopäätöksiä. Mukana on siksi aina yksi tai useampi soveltava tehtävä. Vuoden 2003 valintakokeessa hakijoita pyydettiin tulkitsemaan Suomen alueellista kehitystä kaupunkiseutujen väestömäärien muutosta kuvaavan diagrammin perusteella ja pohtimaan tilannetta aluesuunnittelun näkökulmasta. Koska naisten enemmyyden syiden selvittäminen oli yksi keskeinen analyysimme lähtökohta, tarkastelimme erikseen tässä tehtävässä menestymistä sukupuolen mukaan. Odotimme, että miehet olisivat soveltavassa tehtävässä kuroneet kiinni piste-eroa. Tulos oli kuitenkin sama kuin muiden pistemäärien osalta: naiset pärjäsivät tässäkin tehtävässä selväs-

ti miehiä paremmin. Todella hyvät vastaukset olivat lähes yksinomaan naisten kirjoittamia, sillä he hallitsivat hyvin asiakokonaisuuden ja osasivat tehdä sen perusteella johtopäätöksiä. Miehet olivat kuitenkin naisia rohkeampia esittämään omia, koulu-kirjojen tiedoista poikkeavia näkemyksiään. Monet hakijoista olivat lisäksi perillä ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta ja toivat myös näitä seikkoja esille vastauksissaan. Tämän tyyppisistä tiedoista heltisi bonuspisteitä, sillä osoittavathan ne kiinnostusta maantieteellisiin kysymyksiin.

Valintakoetta olisi mielestämme tärkeää kehittää entistä enemmän soveltavaan suuntaan, jolloin myös tehtäviin liittyvän tausta-aineiston käyttöä voisi lisätä. Valintakoe ei ole kovinkaan onnistunut, jos se mittaa vain ulkolukua. Kyky löytää ja soveltaa tietoa omien tarkoitusten mukaisesti on ensiarvoisen tärkeää tiedon määrän koko ajan lisääntyessä. Soveltavat tehtävät mittaavat hakijoiden omaa ajattelua ja erottelevat hakijoita tehokkaasti. Lisäksi sellaisten tehtävien käyttö, joihin ei voi suoranaisesti etukäteen opiskella, lisää eri ikäisten ja koulutustaustaltaan erilaisten hakijoiden tasavertaisuutta (Sajavaara ym. 2002: 133).

Valintamenettelyn arvioinnin aika on nyt

Valintamenettelyn tarkasteleminen osoittautui kohdallamme hyödylliseksi – seuraavalla kerralla olemme jo huomattavasti ammattitaitoisempia ja ennen kaikkea useista seikoista tietoisempia valitsijoita. Analyysistämme nousi esiin kiinnostavia seikkoja myös yliopistojen valintamenettelyn uudistamishdotuksia ja -paineita ajatellen. Yliopistojen opiskelijavalintoja arvioineen työryhmän ja selvitysmiesten mukaan valintamenettelyä tulee keventää, yhteistyötä lisätä yliopistojen kesken, täten säästää voimavaroja ja ennen kaikkea nopeuttaa alalle haluavien sisäänpääsyä, jotta he valmistuisivat entistä nuorempana ja ”turhilta” välivuosil-

ta säästyttäisiin (Sajavaara ym. 2002; Ahola 2003). Nämä voidaan nähdä hyvinä tavoitteina sekä opiskelijoita että yliopistolaitosta ajatellen. Tältä kannalta katsottuna Oulun yliopiston maantieteen laitoksella ollaan jo aika hyvässä tilanteessa, sillä suuri osa opintonsa aloittavista on kirjoittanut ylioppilaaksi samana tai edellisena vuonna. Paljon puhutulle ja kiistellyllekin uusien ylioppilaiden kiintiölle ei siten ole Oulun laitoksella tarvetta.

Maantieteen valintakoe on myös järjestetty jo nyt mahdollisimman ”keveäksi”, koska erityisiä valintakoe kirjoja ei ole vaan lähtökohtana on lukion oppimäärän hallitseminen ja soveltaminen. Tämä suosii tuoreita ylioppilaita, joilla koulun opit ovat muistissa ja joilla on verrattain vähän aikaa valintakokeisiin valmistautumiseen. Hakijamäärät lienevät osittain tästäkin syystä korkeat, koska joukossa on todennäköisesti myös niitä, jotka hakevat hakemisen helppouden vuoksi. Käytäntö mielestämme kuitenkin toimii eikä sitä ole syytä muuttaa, sillä eroja hakijoiden välille syntyy näinkin. Ongelmia ei ole ollut opiskelijoiden motivoituneisuudenkaan suhteen, sillä opintojen keskeyttäminen on harvinaista ja maistereita valmistuu vuosittain lähes sisäänoton verran (Toimintakertomus... 2002: 5). Pelkästään tähän vedoten valintakokeen asemaa opiskelijavalinnassa voi puoltaa. Vaikka todistuspisteet ennustavat varsin hyvin valintakoe menestystä, valintakoe on kuitenkin hyvä ja käytännössä ainoa tapa mitata sekä hakijan motivoituneisuutta että soveltuvuutta maantieteen opintoihin. Suora valinta valintakokeen perusteella on mielestämme myös hyvä käytäntö, sillä se antaa petrauksen mahdollisuuden niille, jotka syystä tai toisesta eivät olleet parhaimmillaan ylioppilaskirjoituksissa. Suhtaudumme hiukan epäillen esillä olleeseen mahdollisuuteen käyttää ylioppilaskirjoitusten suunniteltua ainerealia esimerkiksi maantieteen valintaperusteissa, sillä sen kyky motivoituneisuuden mittaamiseen on kuitenkin rajallinen. Toisaalta toteutuessaan se vähintäänkin lisää paineita valintakokeen kehittämiseen, jotta valintakoe ei toista reaalikoetta. Valintakokeesta kokonaan luopuminen säästäisi opettajien resursseja, mutta pitkällä aikavälillä työmäärä voisi kuitenkin kasvaa, koska opintonsa keskeyttäneiden määrä todennäköisesti nousisi.

Voisiko maantieteen opiskelijaksi tulevaisuudessa hakea valtakunnallisen yhteisvalinnan tai -haun kautta? Valintamenettelyjä arvioinut valtakunnallinen työryhmä suosittelee tällaista toimintatapaa, mutta toisaalta on nähtävissä suuntaus, jonka mukaan itsenäinen opiskelijavalinta vain voimistuu asemiaan koulutusalojen kovenevassa kilpailussa (Sajavaara ym. 2002: 114, 134). Maantieteen ja aluetieteen laitoksia on Suomessa vähän, mutta jokaisella niistä on omat tavoitteensa opiskelijavalinnassa. Siirryttäessä kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään joudutaan maantiedettä yliopistolliseen tieteenalana joka tapauksessa pohtimaan myös valtakunnallisesti. Ehkä tässä yhteydessä yhteisvalinnan tai valintamenettelyn yhdenmukaistamisen mahdollisuutta voitaisiin selvittää.

KIRJALLISUUS

- Ahola, S. (2003). Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittäminen. Selvitysmiehen väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. 18.12.2003. <www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/2003/tr29/tr29.pdf>
- Kiviharju, I. (2002). Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen sekä ammattikorkeakoulujen opiskelijarekrytointialueet Suomessa vuosina 1998–2000. *Oulun yliopiston hallintopalvelujen lausunnot, muistiot, selvitykset, tilastot* 50. 102 s.
- Sajavaara, K., K. Hakkarainen, A. Henttonen, K. Niinistö, T. Pakkanen, A.-R. Piilonen & S. Moitus (2002). Yliopistojen opiskelijavalintojen arviointi. *Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja* 17: 2002. 20.1.2004. <www.kka.fi/pdf/julkaisut/KKA_1702.pdf>
- Toimintakertomus vuodelta 2002. Maantieteen laitos, Oulun yliopisto (2002). 5.2.2004. <<http://www oulu.fi/geography/ajankohtaista/toimk02.pdf>>
- Yliopistot rekrytoivat opiskelijoita laajimmin – ammattikorkeakoulut seudullisesti (2002). Lehdistötiedote. *Oulun yliopiston viestintäpalvelut* 21.8.2002. <<http://www.hallinto oulu.fi/viestin/tiedote/tiedote-yovaikutusalueet-21082002.html>>

TEA REMAHL
KIRSI VALTA-HULKKONEN
Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto